

РОЗДІЛ VI

Філософія та соціологія релігії

УДК 271.22 (477):2-86

Ю. Г. Борейко – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та релігієзнавства Волинського національного університету імені Лесі Українки

Конфесійна ідентичність інституційних виявів сучасного українського православ'я

Роботу виконано на кафедрі філософії та релігієзнавства ВНУ ім. Лесі Українки

У статті проаналізовано проблеми становлення конфесійної ідентичності, викликані православним інституційним розколом у сучасній Україні. З'ясовано, що конфесійна ідентичність зумовлена соціокультурними, політичними, економічними чинниками, а церковний розкол в українському православ'ї має цивілізаційний вимір.

Ключові слова: конфесійна ідентичність, православ'я, церква, інституційний розкол, віруючий, сучасне українське суспільство.

Борейко Ю. Г. Конфессиональная идентичность институциональных проявлений современного украинского православия. В статье анализируются проблемы становления конфессиональной идентичности, вызванные православным институциональным расколом в современной Украине. Выяснено, что конфессиональная идентичность обусловлена социокультурными, политическими, экономическими факторами, а церковный раскол в украинском православии имеет цивилизационное измерение.

Ключевые слова: конфессиональная идентичность, православие, церковь, институциональный раскол, верующий, современное украинское общество.

Boreyko Yu. G. Confessional Identity Institutional Manifestations Modern Ukrainian Orthodox. The article analyzes the problems of religious identity formation caused orthodox institutional schism in modern Ukraine. It was found that denominational identity due to socio-cultural, political and economic factors and the church schism in Ukrainian Orthodoxy has civilizational dimension.

Key words: denominational identity, Orthodox, Church, institutional split, believer, modern Ukrainian society.

Постановка наукової проблеми та її значення. Українське суспільство впродовж останніх двох десятиріч перебуває у стані кардинальних соціокультурних трансформацій, що помітно впливають і на релігійну сферу. На тлі відсутності загальнодержавної національної ідеї постає питання про пошук нової цивілізаційної ідентичності, компонентом і ядром якої може стати релігійна ідентичність. Нині віруючий стає перед вибором між великою кількістю релігійних утворень, отримує, з одного боку, більше можливостей і свободи вибору, а з іншого – відчуває утруднення щодо самовизначення. Втрата традиційних, усталених ідентичностей компенсується пошуком і прийняттям нових, які допомагають відчутти відносну стабільність та впевненість. Отже, питання розвитку релігійної ідентичності громадян України є актуальними, оскільки їх наукове осмислення зумовлено нагальними потребами сьогодення.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Проблема релігійної ідентичності в теоретичному і практичному аспектах досліджується в роботах А. Арістової, М. Бабія, С. Здіорука, О. Недавної, Л. Филипович, М. Черенкова. Постмодерністські тенденції на індивідуальному та суспільному рівнях функціонування релігії вивчає А. Колодний [3]. Проблемам українського православ'я, пов'язаним із загальною невизначеністю щодо власної ідентичності, присвячено роботу Ю. Чорно-

морця [9]. Аналіз діяльності українських православних інституцій у добу постмодерну здійснюють В. Єленський [1] та О. Саган [6]. Важливим джерелом для розкриття специфіки релігійної ідентичності православних віруючих України є соціологічні дослідження [4; 5].

Російський релігієзнавець А. Забіяко вважає, що релігійна ідентичність є категорією релігійної свідомості, змістом якої виступає розуміння співвідношення з ідеями й цінностями, які в тій чи іншій культурі або суспільстві трактуються як релігійні, а також належність до конкретної форми релігії та релігійної групи [2, 402]. У випадку, коли релігійна ідентичність є формою належності до певної релігії або релігійної групи, йдеться про становлення конкретної форми релігійності та актуалізацію конфесійної ідентичності.

Більшість дослідників розглядають релігійну ідентичність як подвійний феномен, як сутність, що є похідною від психологічно-екзистенційних чинників людини або зумовлена соціокультурними, політичними, економічними обставинами. Відтак проблема зводиться до психологічного чи соціального походження феномену релігійної ідентичності.

Мета статті – дослідження проблеми формування конфесійної ідентичності в інституційних виявах сучасного українського православ'я. Основними **завданнями** є аналіз процесу церковно-конфесійного самовизначення православних віруючих УПЦ, УПЦ КП, УАПЦ, пов'язаних із їх самоідентифікацією, виявлення спільних рис сучасної православної релігійності в контексті пошуків конфесійної ідентичності, з'ясування ризиків «ринку конфесійних ідентичностей» в українському православ'ї.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Формування релігійної ідентичності передбачає наявність кількох компонентів: релігійних знань, релігійних цінностей та релігійної поведінки. Людина, яка створює певний конфесійний різновид релігійної ідентичності, повинна співвідносити свої дії, твердження з текстами, нормами й символами релігійної традиції. Так, православний віруючий співвідносить свої дії з текстами Святого Писання і традицією Переказу, ідентифікуючи себе із закладеними в них цінностями. Однак навіть при повному прийнятті норм і цінностей релігійного напрямку індивідуальний характер і особливість окремої життєвої ситуації приводять віруючого до особливого становища в структурі релігії, формуючи унікальні за своїми соціальними характеристиками варіанти втілення релігійної ідентичності. Відповідно основа ідентифікаційних практик, задана когнітивними взірцями системи для всіх віруючих конкретної релігії, залишається єдиною і однозначною, а інші соціальні ідентичності, які так чи інакше пов'язані з цією основою, в кожному випадку отримують унікальний вигляд. Відтак релігійну ідентичність можна розглядати в суб'єктивному вигляді – як персональний портрет віруючого і в об'єктивному, тобто відстороненому від її носія вигляді, через опис норм та цінностей окремих релігійних громад, рухів, культів.

Становлення релігійної групи та утвердження її у власній ідентичності відбувається завдяки протиставленню себе іншим, що передбачає повагу до їх ідентичності. Лише за наявності низького рівня загальнолюдської культури чи значного рівня насильства в суспільстві протиставлення іншому стає приводом для ворожості. Єдина релігійна ідентичність для кількох (багатьох) релігійних груп не може народитися на протистоянні.

Для класичної української ідентичності характерне поєднання обрядовір'я з пошуком шляхів морального євангельського ідеалу, колективізму – з індивідуалізмом, покори владі з «хуторянством». Проблеми українського православ'я пов'язані із загальною невизначеністю щодо власної ідентичності. Передусім наявне напруження між протилежними характеристиками, які поєднувалися в традиційній українській ідентичності. Велика кількість православних упевнена в перевагах власного душевного відчуття Божественного над обрядами, проте обрядовір'я посідає важливе значення при низькій відвідуваності церкви [9]. Українські віруючі мало залучені до участі в заходах своїх релігійних громад і поза межами релігійних служб. Зокрема, три чверті опитаних віруючих (76 %) майже ніколи не беруть участь у такій діяльності, тоді як постійно вдаються до таких дій лише 5 %. І в цьому дуже схожі греко-католики та православні, «церковні» і «нецерковні» православні, прихильники Київського та Московського патріархатів, різні соціально-демографічні категорії [5, 46].

Головною тенденцією останніх років є підвищення рівня маніфестованої релігійності та активізація процесів самовизначення віруючих у межах церковно-конфесійної належності. Проте таке самовизначення далеко не завжди пов'язане з реальним залученням громадян до діяльності однієї з

релігійних громад. Часто воно є складником соціокультурної, етнічної чи навіть ідеологічної самоідентифікації – як відповідь на суспільно-політичні та соціально-економічні процеси, що відбуваються в суспільстві і створюють той контекст, у якому й самовизначається людина. Йдеться, очевидно, не стільки про духовне наближення суспільства до церкви, скільки про реакцію на використання церковно-релігійного чинника в політичних процесах, позиціонування влади щодо церкви, зовнішні впливи на ситуацію в Україні.

У цьому контексті труднощі із самоідентифікацією є досить відчутними в православному середовищі, оскільки вони мають інституційний прояв, тобто розкол на кілька юрисдикцій. Ідеться про конфлікт між УПЦ і церквами з так званим не врегульованим канонічним статусом, який фактично є протистоянням між «українською» і «неукраїнською» ідентичностями. Остання не обов'язково означає «антиукраїнську» [7].

За даними соціологічних досліджень Центру Разумкова, ситуація із самовизначенням громадян у питанні «До якої саме православної церкви Ви себе відносите?» почала змінюватися після 2007 р. За даними соціологічних опитувань зафіксоване зростання в період між березнем 2007 р. і вереснем 2008 р. числа тих, хто відніс себе до двох найбільших православних церков – УПЦ та УПЦ КП. У період 2008–2010 рр. статистично значимих змін на загальнонаціональному рівні не спостерігалось. Загалом, порівняно з 2000 р., частка вірних УПЦ серед дорослого населення України зросла з 9,2 % до 23,6 % (тобто у 2,6 раза), а вірних УПЦ КП – з 12,1 % до 15,1 %. Це сталося переважно за рахунок зниження частки тих, хто вважає себе православним, але не відносить себе до жодної церкви (з 38,6 % до 25,9 %). Зростання після 2007 р. частки тих, хто відносить себе до УПЦ і УПЦ КП, може бути пояснено, зокрема, зростанням у цей період суспільного інтересу до ситуації в українському православ'ї. Цьому сприяло святкування влітку 2008 р. 1020-ї річниці хрещення Київської Русі та візиту до України Вселенського Патріарха Варфоломія і Патріарха Московського і всієї Русі Алексія, що відбувалися в рамках цього святкування. У 2010 р., порівняно з 2007-м, частка вірних УПЦ зросла в усіх регіонах, найбільшою мірою – на півдні (із 7 % у 2007 р. до 34 % – у 2008 р.), найменшою – на сході (з 13 % до 15 %, відповідно). Частка вірних УПЦ КП зросла на заході (з 18 % до 27 %), у центрі (з 16 % до 24 %) та на півдні (з 4 % до 8 %) [5, 35].

Беручи до уваги складність і суперечливість процесів, що призвели до поділів в українському православ'ї, спробуємо виділити віхи становлення кожної з юрисдикцій. Утворення УАПЦ було насамперед наслідком внутрішньої кризи в лоні РПЦ. Реалізація асиміляторської політики імперської Росії та Радянського Союзу, співпраця з атеїстичним тоталітарним режимом спонукали частину православної ієрархії, духовенства і вірних узгодити свою церковну ідентичність із національною самосвідомістю. Після ряду «об'єднань» і внутрішніх розколів у теперішній діяльності УАПЦ дедалі більше відчуються тенденції до глибшого осмислення й утвердження національно-історичних та еклезіально-канонічних підстав автокефалії. Українська автокефальна православна церква прийняла як офіційне вчення євхаристійну еклезіологію. В останні роки УАПЦ засудила етнофілетизм, вплив політики на духовне життя церкви, відтак формування ідентичності церкви спрямоване на включення її до складу Константинопольського патріархату.

Розрив митрополита Філарета і його прибічників із РПЦ та проголошення Київського патріархату були наслідком кризи пострадянського православ'я. Самопроголошений патріархат за допомогою національно-патріотичної риторики закликав до об'єднання всіх християн і церков візантійсько-української традиції. Виразною рисою подальшого розвитку УПЦ КП є взаємодія з державною владою, що реалізується в ідеї служіння церкви Українській державі. Як зауважує Ю. Чорноморець, прихильникам Київського патріархату закидають «неканонічність», тому перед УПЦ КП стоїть завдання відрізнити себе як помісну церкву українського народу від розколів та сект, тому відбувається поступове усвідомлення важливості й унікальної ролі єпископату. Цьому сприяє його омолодження та підвищення авторитету в житті церкви. Тепер уже не лише патріарх, але і його оточення є справжніми єпископами за власним етосом [9]. О. Саган зазначає, що «одні із найбільших, але не визнаних Церков – УПЦ КП та УАПЦ – перебувають під постійною загрозою бути звинуваченими у неправославності. Тому “дрейф” богослов'я україноцентричних церков в бік врахування змін відповідно до вимог сучасного життя не може бути значним. Адже радикальні кроки у бік модернізації вчення нададуть їх опонентам додаткові козири в запереченні визнання церкви і звинуваченні їх у переході до протестантизму чи католицизму» [6, 207].

Отже, поява таких церков, як УАПЦ і УПЦ КП пов'язана зі спробою привести у відповідність державну і національну незалежність України незалежності конфесійній, оскільки національно зорієнтовані кола священнослужителів і політиків розуміли, що домінування церкви, яка є частиною Московського патріархату, призведе до посилення не лише церковної, а й геополітичної залежності України від Росії. Проте, як вважає Ю. Чорноморець, «спроби сформуванню на основі євхаристійної еклезиології повноцінну “київську ідентичність” поки що залишилися лише спробами. Церквам не вистачає геніальності для завершення формування нової ідентичності, в якій універсальне християнство було б суттю, а національна київська ідея – формою... Але в цілому, при відповідній богословській та просвітницькій роботі, українське православ'я ще має шанс сформуванню себе як силу, здатну до існування та розвитку в XXI столітті» [9].

У сфері творчої розробки і реального впровадження основних напрацювань у соціальній сфері найбільш активною серед православних Церков України є УПЦ КП. Саме тут спостерігається чітке розуміння того, що православ'я потребує нагального вирішення нинішніх питань, інакше церква втратить молоді покоління, для яких не так важливо, яка богословська школа дасть відповіді на їхні питання. Пошук православними церквами різноманітних форм – служіння світу став для них внутрішньою необхідністю, що створює можливості вийти за межі тільки задоволення релігійних потреб віруючих, здолати розрив між схоластичним богослов'ям і практичною участю церкви у вирішенні різноманітних проблем сучасності [6, 207].

УПЦ зберігає підпорядкування Московському патріархатові, що обґрунтовується дотриманням канонічного порядку, врахуванням різнонаціонального складу її духовенства й вірних. Ці аргументи часто сприймаються як небажання будь-яких змін. Для УПЦ дуже важко визнати, що інші церкви можуть мати рівний із нею статус у країні. Принаймні до тих пір, поки ієрархія Української православної церкви сама не дасть відповіді (насамперед самій собі та своїм вірним), що означає кожне слово в її назві [7]. Загалом консерватизм УПЦ приховує небажання визнати нові обставини національно-державного й релігійного життя в Україні.

УПЦ намагається бути церквою всіх православних України, враховуючи соціокультурні особливості та сучасні реалії, а саме – дві різні цивілізаційні орбіти – «східну» та «західну». Серед чинників, що об'єднують Схід і Захід України, одним із найголовніших є християнство, що має єдине джерело – хрещення святого князя Володимира. Митрополит Володимир вважає, що єдність двох ідентичностей можлива завдяки прийняттю євхаристійної еклезиології, яка передбачає пріоритет універсального, але також і важливе місце для національного. Якщо українська церква не буде власне українською – то вона зрадить власному християнському покликанню [8].

З відомих причин ідентичність УПЦ перебуває в тісній взаємодії з тією, яку пропонує російська православна церква. Тому в УПЦ, як слушно зауважує О. Саган, власні ініціативи розглядаються через московські критерії націоналізму й сепаратизму [6, 207]. У світлі політичних подій, зокрема 2004 р. і ролі в них УПЦ, можна стверджувати про політизацію церкви, відверте лобіювання російських геополітичних інтересів. Серед ієрархів УПЦ переважають антизахідницькі переконання, що полягають у визнанні православ'я єдиною релігією, здатною протистояти «антихристові» у світовому масштабі, твердження про здатність слов'янських народів перебрати на себе місію боротьби зі світовим злом. Геополітичним еквівалентом цієї формули ідентичності є відродження союзу «трьох братніх слов'янських народів» із православною ідеологією та Росією на чолі, формування «Святої Русі», яка й буде аналогом проекту творення нової імперії на духовному та релігійному рівні. Сутність цих поглядів відображає глибинну установку УПЦ на протистояння процесу формування європейської ідентичності й насадження ідентичності євразійської. Така православна ідентичність притаманна певній частині віруючих України, де спостерігається ностальгія за радянським минулим і лобіювання інтересів «русского мира» – доктрини, сформульованої Патріархом Кирилом у листопаді 2009 р. Поляризація ідентичностей поглибилася влітку 2009 р., коли предстоятель Руської православної церкви приїхав в Україну і пропонував українському суспільству переглянути свій історичний вибір, закликаючи забути про прагнення помісної церкви, оскільки центр її у Москві, а Києву належатиме почесне місце «південної синодальної столиці» [1].

Зважаючи на те, що останнім часом до проблем православ'я і православних церков в Україні привертає дедалі більшу увагу суспільство, можна прогнозувати подальші зміни в церковному самовизначенні громадян. Водночас, слід мати на увазі, що політизація цих проблем таїть у собі

ризика не лише самовизначення, але й поляризації православного середовища та міжрегіональної напруженості [5, 35]. За даними центру Разумкова, більшість (68 %) опитаних ідентифікують себе з православ'ям, близько 8 % – з греко-католицизмом. 7 % опитаних віднесли себе до «просто християн», 13 % – не відносять себе до жодного з релігійних віросповідань. Віросповідне самовизначення має виразну регіональну специфіку. Найбільше число православних є характерним для півдня (76 %), центру (74 %) і сходу (72 %), тоді як на заході їх частка становить лише 46 %, натомість 37 % жителів заходу відносять себе до греко-католицизму.

Після 2007 р. спостерігаються зміни в церковно-конфесійному самовизначенні громадян. Порівняно з 2000 р., частка вірних УПЦ серед дорослого населення України зросла з 9,2 % до 23,6 %, вірних УПЦ КП – з 12,1 % до 15,1 %. Імовірно, що збільшення числа тих, хто відніс себе до УПЦ, сталося не за рахунок вірних УПЦ КП чи УАПЦ, а за рахунок досить чисельної групи «просто православних», яка зменшилася, порівняно з 2000 р., з 38,6 % до 25,9 %. Підвищення після 2007 р. церковного самовизначення «просто православних» може бути пояснено, зокрема зростанням у цей період суспільного інтересу до ситуації в українському православ'ї [5, 35].

У всіх православних церквах України традиційна світоглядна складова частина має тенденцію до зменшення, натомість її частково витісняє культово-ритуальна практика, традиційне православне «обрядовір'я». За основними світоглядними позиціями й іншими формальними і соціальними параметрами в УПЦ МП і УПЦ КП та УАПЦ спостерігається чітка однотипність. Для всіх конфесій характерна наявність «номінально віруючих», які або зовсім не відвідують храми, або відвідують їх не частіше, ніж раз на місяць, що свідчить про індивідуалізацію релігійного досвіду.

Православним церквам властиве зниження значимості релігійних практик, що дає змогу розглядати конфесійну ідентичність великої кількості парафіян як інструмент досягнення ідентичності національної, державної або цивілізаційної. Майже половина (48 %) віруючих відвідують служби тільки на релігійні свята; 44 % роблять це значно частіше, в т. ч. 4 % – частіше, ніж раз на тиждень, 17 % – щотижня, а 23 % – щомісяця. Частка тих, хто відвідує служби щотижня, серед вірних УПЦ – 16 %, серед вірних УПЦ КП – 12 %. Простежено, що серед вірних обох православних церков більшість (і майже однакові частки – 54–55 %) становлять ті, хто відвідує служби тільки на релігійні свята. Привертає увагу, що більшість (64 %) невіруючих і тих, хто вагається між вірою і невір'ям (62 %), відвідують служби саме на релігійні свята [5, 39]. З огляду на спільні риси між православними церквами, підсумовуємо, що розкол між УПЦ МП і УПЦ КП й УАПЦ є аналогом загальнонаціонального розколу в розумінні своєї ідентичності як цивілізаційної. Сама належність до інституції визначає ідентифікаційну модель парафіянина, навіть якщо він не має чіткої ідеології і не заглиблюється в сутність конфесійних розколів.

«Ринок конфесійних ідентичностей» українського православ'я може або розпалювати ворожнечу або мати наслідком певне зближення на тлі, наприклад, толерантності, загальних інтересів тощо. Його учасники не можуть змиритися із самим фактом існування паралельних структур та ставлячи за остаточну мету повну ліквідацію супротивників. Небезпечною рисою протистояння в лоні українського православ'я є тенденція переростання в загальнодержавний конфлікт. Конфліктогенність міжправославних суперечок в Україні підсилюється прямою участю в них різних політичних сил та владних структур і українських, і закордонних. Крім того, цей конфлікт, при його цілеспрямованій ескалації, може набрати форми протистояння міжнародного (між українцями і т. зв. «російськомовним населенням» в самій Україні) та міждержавного (з Росією, для якої «захист співвітчизників у ближньому зарубіжжі» є одним з основних пріоритетів зовнішньополітичної доктрини та інструментом відновлення своїх впливів на пострадянському просторі) [7].

Загалом, як зазначають учені-релігієзнавці, православ'я в Україні опинилося перед необхідністю вирішення кількох важливих проблем модерністського (становлення української автокефалії, европоцентризм) та постмодерністського (виживання в умовах транскультурного, поліцентричного і мультирелігійного суспільства з розмитими критеріями віри і воцерковлення, культивуванням людини як «джерела найбільш серйозних економічних і політичних трансформацій») [6, 193].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Чинники актуалізації і трансляції конфесійної ідентифікації православних віруючих в українському суспільстві перебувають переважно в суспільно-політичній та соціокультурній площинах. Слід очікувати подальших змін у церковно-конфесійному самовизначенні громадян. Політизація цих питань має ризики не лише проблем із само-

визначенням, а й поляризації православного середовища та міжрегіональної напруженості. Конфронтації конфесійних ідентичностей сприяє загравання українського політикуму з православними церквами.

Список використаної літератури

1. Єленський В. Релігія «нульових»: підсумки десятиліття [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України : [сайт] / В. Єленський. – Режим доступу : risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/40964/ (01.03.2011)
2. Забияко А. Религиозная идентичность / А. Забияко // Религиоведение. Энциклопедический словарь / под ред. А. П. Забияко, А. Н. Красникова, Е. С. Элбакян. – М. : [б. и.], 2006. – 1256 с.
3. Колодний А. Премодерн, модерн і постмодерн в контексті історії християнства / А. Колодний // Християнство доби постмодерну : [кол. моногр.] / за ред. А. Колодного. – К. : Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України ; Укр. асоціація релігієзнавців, 2005. – 310 с.
4. Парашевин М. Релігія та релігійність в Україні / М. Парашевин ; за ред. С. Макеева ; передне слово О. Іващенко. – К. : Ін-т політики ; Ін-т соціології НАН України, 2009. – 68 с.
5. Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин // Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку : інформ.-аналіт. матеріали до круглого столу (8 лют. 2011 р.). – К. : Центр Разумкова, 2011. – 82 с.
6. Саган О. Православна ортодоксія у світі релігійного постмодерну / О. Саган // Християнство доби постмодерну : [кол. моногр.] / за ред. А. Колодного. – К. : Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України ; Укр. асоціація релігієзнавців, 2005. – С. 189–207.
7. Турій О. Греко-католики, латинники і православні в Україні: проти, поруч чи разом? [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України : [сайт] / О. Турій. – Режим доступу : old.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/Turiy/04/ (01.03.2012)
8. Українське Православ'я на рубежі епох. Виклики сучасності, тенденції розвитку [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України : [сайт]. – Режим доступу : risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uosmp_doc/39158 (28.06.2008)
9. Чорноморець Ю. Сучасні проблеми з релігійною ідентичністю: трагедія православ'я [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України : [сайт] / Ю. Чорноморець. – Режим доступу : risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/42544/ (26.05.2011)

Статтю подано до редколегії
14.09.2012 р.

УДК 342.6:322

Л. Д. Владиченко – кандидат філософських наук,
докторант Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Діяльність вищих органів виконавчої влади у сфері державно-конфесійних відносин

Роботу виконано у КНУ ім. Т. Шевченка

Здійснено аналіз законотворчої та законодавчої ініціативи вищих органів виконавчої влади у сфері державно-конфесійних відносин у 2010 р. Розглянуто прийняті нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України в контексті державної політики в релігійній сфері та діяльність консультативно-дорадчих органів при центральних органах виконавчої влади.

Ключові слова: вищі органи виконавчої влади, державно-конфесійні відносини, концепція державно-конфесійних відносин, Комісія з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій, громадські дорадчі органи зі співпраці з релігійними організаціями.

Владиченко Л. Д. Деятельность высших органов исполнительной власти в сфере государственно-конфессиональных отношений. Проанализирована законодательная и законотворческая инициатива высших органов исполнительной власти в сфере государственно-конфессиональных отношений в 2010 г. Рассмотрены